

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 15/2 2026 s. 367-383, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

**DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDE KATILIM BELİRLEYİCİLERİNİN
ÜSTSÖYLEMSEL İŞLEVİ**

Ceren OĞUZ KABADAYI*

Geliş Tarihi: 16 Eylül 2025

Kabul Tarihi: 19 Ekim 2025

Öz

Bir metin oluşturulurken içeriğe ve bağlama bağlı olmak kaydıyla yazar / konuşur muhatabı olan okuyucu / dinleyici ile bir ilişki kurmaya ihtiyaç duyar. Bunu sağlayan unsurlardan biri üstsöylem belirleyicileridir. Bunlar, işlevlerine göre çeşitli altulamlara sahiptir. Bu altulamlar yapılan sınıflandırmalara göre bilgi odaklı ve alıcı odaklı üstsöylem belirleyicileri şeklinde iki temel başlık altında yer almaktadır. Alıcı odaklı üstsöylem belirleyicilerden biri de okuyucuyla doğrudan ilişki kurmayı amaçlayan katılım belirleyicilerdir.

Alıcıyı metne dâhil etmek ve anlatımı güçlendirmek amacıyla, özellikle anlatıcının muhatabına doğrudan seslendiği anlatı metinlerinde de üstsöylem işaretleyicilerine rastlanmaktadır. Genellikle akademik söylemde incelenen üstsöylem, bu çalışmada *Dede Korkut Hikâyeleri* çerçevesinde ele alınmış; katılım belirleyicileri bağlam ve işlevlerine göre sınıflandırılarak örneklendirilmiştir.

Değerlendirmede Hyland'ın (2005) modeli esas alınmıştır. Belirleyiciler; okuyucu adları, hitaplar ve kişisel notlar, retorik sorular ve ortak gözlem ile beklenti oluşturan yönergelerden oluşur. Bu ifadeler vasıtasıyla anlatımda anlatıcı-dinleyici ilişkisinin ve sözlü kültür geleneğinin izlerini sürmek mümkündür.

Anahtar Sözcükler: Dede Korkut Hikâyeleri, söylem, üstsöylem, katılım belirleyicileri.

**ENGAGEMENT MARKERS AS METADISCOURSE IN THE DEDE
KORKUT STORIES**

Abstract

When producing a text, the writer or speaker seeks to establish a relationship with the reader or listener. This is achieved through discourse markers, categorized into two main groups: interactive and interactional metadiscourse markers. A key interactional marker is engagement markers, which aim to build direct rapport with the reader.

Engagement markers are also found in narrative texts, where the narrator directly addresses the listener to involve them in the story or strengthen the narrative. While metadiscourse is mainly examined in academic discourse, this study explores its presence in the *Dede Korkut Stories*. Using Hyland's (2005) model, instances are classified according to their context and function.

* Dr. Öğr. Üyesi; Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ceren.oguz@ahievran.edu.tr, ROR ID: [05rrfpt58](https://orcid.org/05rrfpt58).

The identified engagement features include personal references, reader pronouns, direct addresses, and shared cultural expressions, rhetorical questions, and directives establishing shared observations and expectations. These features highlight the narrator–listener relationship and reflect the oral tradition of the text.

Keywords: Dede Korkut Stories, discourse, metadiscourse, engagement markers.

Giriş

Anlam biliminin her bir alt dalı aynı zamanda dil kullanıcısının anlamı ve ötesini ortaya koymasına aracı birer kavramdır. İfade esnasında anlatıcının başvurduğu yollardan biri de üstsöyledir (İng. *metadiscourse*). Bu, önerme gibi ikincil bir bilgi değil metnin kuruluşuna ait bir unsurdur. Türüne ve içinde bulunduğu bağlama bağlı olarak birçok altulamı vardır. Bunlardan biri de çalışmaya konu olan, yazarın ya da konuşurun muhatabına seslendiği, metnin kuruluş amacının dışında yazar / konuşur ile okur / dinleyici arasında ilişki kuran katılım belirleyicileridir.

Üstsöylem, gönderici ve alıcının karşılıklı aynı anlamı yüklediği unsurlarla iletişimi çeşitli yönlerden güçlendiren kavramlardan biridir. Sözlü iletişimde konuşucu, yazılı iletişimde ise yazar metnin türüne göre kullanımı ve sıklığı değişmek kaydıyla üstsöylemin bir ya da birkaç alt başlığından istifade edebilir. Bu çalışmada da anlatıcının karşısındakine seslenmesi yoluyla hikâyeyi güçlendiren katılım belirleyicileri üzerinde durulacaktır.

Hyland ve Jiang (2022), üstsöylem üzerine hazırlanan makaleler çerçevesinde yaptıkları bibliyografik analizde üstsöylem kavramının ağırlıklı olarak akademik söylem yönünde ele alındığını ve bunun sebebinin de üstsöyleme yazarların ikna edici bir argüman oluşturmak için ihtiyaç duymaları olduğunu ifade etmektedirler. Hyland (2005, s. 201), üstsöylem çalışmalarının çoğunlukla akademik makaleler, ders kitapları ve tezler gibi sınırlı sayıda akademik türe odaklandığından, ancak bunun yanında okuyucuyu ikna ve yönlendirme üzerinden başka türlerde de işlenmesi gerektiğinden bahseder. Ädel ve Mauranen de (2010, s. 10) akademik dil dışında evrenselleştirilerek ilişkili olarak üstsöylemin yalnızca akademik dünya için değil tüm dil kullanım bağlamları için bir ilgi alanı olduğunun altını çizerler.

Metinlerin kuruluşunda yazar ve okur arasında sağlanmak istenen ilişki amaçsız değildir. Bağlama göre kimi zaman anlamı güçlendirmek, sert bir ifadeyi yumuşatmak, bulanıklığı gidermek ya da kesinliği ortadan kaldırmak kimi zaman da alıcının dikkatini açık tutmak, alıcıyı metnin bir parçası olarak hissettirmek gibi amaçlarla yazar / konuşur metnin içine bağlam dışı yapılar ekleyebilir. Gerek yazıda gerekse sözde tespit edilen üstsöylem belirleyicilerinin kullanımları değerlendirildiğinde hem anlam hem de yapı yönünden çeşitli örneklerin olduğu görülmektedir. Şen de (2021, s. 294) üstsöylem belirleyicilerinin bir biçimbirimden bir paragrafa kadar ulaşabilen uzunluklarda olabileceğini ifade etmektedir. Üstsöylem belirleyicilerinin anlamlarının genişliği göz önüne alındığında Hyland (2005, s. 32) bu özelliklerin sınıflandırılmasının birçok farklı yolunun olduğunu, çoğu sınıflandırmanın da Kopple (1985) tarafından önerilen sınıflandırmaya dayandığını söyler. Zaman içerisinde hem kendisi hem de Crismore ve Hyland gibi çeşitli araştırmacılar tarafından bu sınıflandırmanın geliştirildiği de yine Hyland'ın (2005, s. 33) çalışmasında ifade edilmektedir.

Türkiye’de konu üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında da yukarıda da değinildiği üzere üstsöylemin ağırlıklı olarak bilgi aktarmaya yönelik, akademik yazma odaklı çalışmalar üzerinde ele alındığı görülmektedir. Dil bilimi alanında ise geniş çerçevede üstsöylem konulu lisansüstü tezler hazırlanmıştır. Yuvayapan (2018), Şen (2019), Tarcan (2019), Önel (2020), Güçlü (2022), Üstünalp ve Yılmaz (2022), Aydın (2023) ve Soyşekerci’nin (2023) çalışmaları üstsöylem kavramı üzerinde hazırlanmış lisansüstü tezlerden birkaçına örnektir. Üstsöylem kavramının ele alındığı bir diğer alan ise dil öğretimidir. Dil öğretim süreçlerinde öğrencilerin yazma becerilerinde üstsöylem konularının ele alındığı lisansüstü çalışmaların da hazırlandığı görülmektedir: Algi (2012), Koroğlu (2017), Kaya (2019), Karaz (2024), Yaşar (2024).

Konu üzerine hazırlanan lisansüstü tezlerin yanı sıra, özellikle son yıllarda arttığı görülen müstakil makaleler de ağırlıklı olarak akademik söylem etrafında toplanmıştır: Onder Ozdemir ve Longo (2013), Akbaş ve Hatipoğlu (2018), Dağ Tarcan (2017, 2019), Çapar ve Turan (2020), Kurudayıoğlu ve Çimen (2020), Şen (2020), Soyşekerci, Aydın Öztürk ve İşeri (2022), Aydın Öztürk ve İşeri (2023), Şen ve İşeri (2023), Şimşek ve Teymur (2023), Güçlü (2024a, 2024b, 2025), Güçlü ve Önem (2025), Güçlü ve Özyıldırım (2025).

Üstsöylem belirleyicileri akademik metinlerde incelenebileceği gibi yazınsal türler üzerinde de çalışılabilir (Kurudayıoğlu ve Çimen, 2020, s. 3918). Yani yazarın, okuyucusunu söylemin içine dâhil etmesi anlatı metinlerinde de görülebilir. Çünkü anlatı metinlerinde anlatıcı doğrudan muhatabına seslenmektedir. Okuyucuyu canlı tutmak, merak duygusunu muhafaza etmek, diğer bir ifadeyle okuyucuyu metnin bir parçası durumuna getirmek için anlatılarda yazarın üstsöylem kullanımlarına ve alt başlıklarına başvurmasına rastlamak mümkündür. Bozkurt’un (2021) *Risâletü'n-Nushiyye*’de kendinden bahsetme altulamını ele aldığı makalesi üstsöylemin edebî türler açısından incelendiği bir çalışmadır. Öte yandan Sarı (2020), *Dede Korkut Kitabı*’nda geçen söylem belirleyiciler üzerine kapsamlı bir çalışma hazırlamış, konuşma dilinden esere yansıyan ifadelerin işlevleri üzerinde durmuştur.

1. Üstsöylem

Üstsöylem terimi, 1959 yılında Zellig Harris tarafından, bir yazarın veya konuşurun alıcının bir metni algılamasını yönlendirme girişimlerini temsil eden kullanımdaki dili anlamının bir yolunu sunmak için ortaya atılmıştır (Hyland, 2005, s. 3). Bir bakıma, üstsöylem yazarın okura kendi varlığını, düşüncesini, duygularını hissettirmesi, başka bir ifade ile okurla yazar arasında köprüler kurmaya çalışmasının birleşimidir (Bozkurt, 2021, s. 228). Tıpkı önerme gibi, iletinin bir parçası olarak üstsöylem, yazarın tasarladığı anlamı ileten, iletişim süreciyle bütünleşmiş kullanımlardır (Oflaz Köleci, 2022, s. 62).

Üstsöylem kavramı için konu üzerine çalışan araştırmacılar tarafından çeşitli tanımlar yapılmıştır. Genel bir tanımla üstsöylem kavramı, metinlerdeki önermesel içeriğe (propositional content) herhangi bir etkisi olmayan ancak içerikteki bilgiyi alıcının anlama, yorumlama ve değerlendirme gibi süreçlerine katkı sağlayan dilsel özelliklerdir (Crismore vd.den akt. Şen, 2021, s. 277). Hyland (2005, s. 170) üstsöylem için kişilerarası etkileşimi renklendirir, onları söylemin içine çeker ve argümanlara karşı net bir duruş ve tavır oluşturur, der. Hem tanım hem de yaklaşım yönünden üstsöylemi iki farklı açıdan ele alan Ädel ve Mauranen (2010, s. 9) etkileşimli model çerçevesinde yazar ve okuyucu arasındaki etkileşim, yansıtıcı model çerçevesinde ise dilin yansıtıcı ve metalinguistik bir işlevi olarak tanımlar. Güçlü (2025, s. 289) ise üstsöylemin okuyucuların bir metni anlamasına yardımcı olan, açıklık ve tutarlılık sağlayan

temel bir dilsel unsur olduğunu ifade eder. Dağ Tercan'ın (2019, s. 16) ifadesine göre ise üstsöylem kavramı, dil eğitimi ve söylem gibi çeşitli alanlarda yenilikler ortaya koyan bir çalışma alanı olarak metin yazarları ve yazarların kendileri, metinleri ve okuyucuları arasındaki ilişkileri kapsamaktadır.

Doğrudan dinleyici temelli oluşturulan metin türleri olarak anlatılar da yazarın bağlam dışı müdahalelerinin yer alması olası türler olarak addedilebilir. Nitekim bir romanın ya da bir öykünün kuruluşu anlatıcıya doğrudan dinleyiciye seslenebilme imkânı vermektedir. Soyşekerci (2023) öykü ve deneme türü metinlerde üstsöyleme başvuru şekillerini ele almıştır. Buna göre öykü türü metinlerin yoğun bir üstsöylem belirleyicisine sahip olduğunu, alıcı odaklı etkileşimsel üstsöylem belirleyicilerinin de bilgi odaklılara göre daha fazla kullanıldığını; en az rastlanan alıcı odaklı etkileşimsel üstsöylem belirleyicilerinin katılım belirleyicileri olduğunu ifade etmektedir (Soyşekerci, 2023, s. 137). Bu bakımdan bu çalışma, hem söz konusu eserin kurgusal bir metin olması hem de incelenen altulam yönünden konunun daha önceki çalışmalarda az rastlanan bir yönünü ele almaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri sözlü kültürün de bir parçası olduğu için yıllar boyu anlatılagelmiş, bugünkü neşirlerinde ise anlatıcının yer yer muhababına seslendiği, okuyucunun metnin bir parçası durumuna geldiği bir metin kaydedilmiştir. Okuyucuyu metnin bir unsuru hâline getiren ve anlatıcının metin üzerindeki hakimiyetini gösteren başvuru kaynakları arasında ara sözler (digression, istidrat) önemli bir yer tutmaktadır. Türkmen (2004, s. 155), sözlü gelenekteki üslup özelliklerinden veya anlatım tekniklerinden birisi olan ara söz kullanımının sözlü gelenekten yazıya geçirilen el yazmalarında ve basma eserlerde de görüldüğünü, *Dede Korkut Hikâyelerinde* de genel olarak kitabı yazıya geçiren sanatkârın sanki hikâyeleri sözlü olarak anlatırcasına dinleyici ile karşı karşıyaymış gibi hitap ettiğini ifade etmektedir. Bu yönüyle *Dede Korkut Hikâyelerinde* anlatıcının metne katkısı bir inceleme konusu olarak dikkat çekmiş ve konu üzerine müstakil bir çalışma (Türkmen, 2004) yapılmıştır. Yine halk hikâyelerindeki ara sözler de Dağlı (2023) tarafından kapsamlı bir çalışmayla ele alınmıştır.

Anlatılarda anlatıcının ara sözlere başvurması farklı amaçlar taşıyabilmektedir. Kimi zaman anlatıcının bağlamın dışına çıkıp metne kendinden eklemeler yaparak okuyucuyu yönlendirmesi bir üstsöylem işlevi görür. Söz konusu eserde okuyucuya yönelik hitap, soru ve yönlendirmelerin de birer katılım belirleyicisi üstsöylem işleviyle metinde sistemli bir şekilde kullanılmış olması, bu çalışmanın zeminini oluşturmuştur.

Çalışmada ele alınan metin parçalarının bu eserin başlangıçta sözlü kültürün ürünü olmasının doğal bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Kaya (2013, s. 29) hikâyecinin sanatını icra ederken, hikâyeyi birtakım tasvir, tekrar, tekerleme, benzetme, yakıştırma sözleri gibi klişe sözlerle zenginleştirerek hikâyeyi uzattığını ifade etmektedir. Nitekim Bekki (2016, s. 128) de inceleme bölümünde üstünde durulacak olan “Görelüm hanum ne soylamış.”, “Yöm vireyim hanum”, “meğer hanum”, “hanum hey” ve “hanum” ifadelerinin sözlü kültürün bir ürünü olabileceğini ve bu boyların bir han / bey huzurunda bir ozan tarafından anlatıldığını gösterdiğini; anlatıcının ozan olduğuna dair şüpheyi ortadan kaldıranın ise yine inceleme bölümünde ele alınacak olan “At ayağı külüg ozan dili çevük olur.” cümlesi olduğunu ifade etmektedir. Kaçalın de (2017, s. 9) eldeki yazmalar 16. yy. sonlarından kalma olsa bile hikâyelerin doğduğu, oluştuğu dil ile anlatımını sakladığını söylemektedir. Dolayısıyla sözlü iletişimde örneklemesi daha kolay görünen üstsöylem belirleyicilerini de bu eserde tespit etmek mümkündür.

Söz konusu örnekler ile ilgili bir başka husus, tespit edilen kullanımların nesir yoluyla kaleme alınan kısımlara ait olmasıdır. Bu durumu Kaya (2013, s. 31) şöyle izah eder: “Hikâye anlatılırken dinleyicilerin sıkıldığını anladığında âşık, hikâyenin mensur kısımlarında araya hemen ya bir masal ya fıkra sokar; bilmeceler sorar. Anlatıcı atasözleri, deyimler, fıkralar, benzetmeler, yeminler vs. gibi sözlerle anlatımına zenginlik ve ahenk katar. Ancak manzum kısımlarda herhangi bir değişiklik yapamaz.”

2. Yöntem

Çalışmada ele alınan eser, Türk dilinin önemli dil yadigarlarından biri olan *Dede Korkut Hikâyeleridir*. *Dede Korkut Kitabı*'nın Dresden nüshası bir giriş ile on iki destani hikâyeyi içine almaktadır. Vatikan nüshasında ise giriş dışında altı hikâye bulunur. Bu altı hikâyenin de ancak beşi doludur. Nüshanın sondan bir önceki yaprağının ve altıncı hikâyenin iki sayfalık bir kısmının eksik olduğu bilinmektedir (Ergin, 2004, s. 3). Çalışmada eserin Dresden nüshası (Özçelik, 2022) esas alınmıştır.

Tarama yöntemiyle eserde yer alan katılım belirleyicisi üstsöylem örnekleri tespit edilmiştir. Bu örnekler kullanımlarına göre sınıflandırılmış, sırasıyla yer aldığı varak ve satır ilgili cümlenin yanında parantez içinde gösterilmiştir.

Çalışmada genel hatlarıyla metindeki bağlam dışı sözler üzerinde durulmakla birlikte, ele alınan üstsöylemsel işlev itibarıyla örneklem yalnızca anlatıcının dinleyicisine doğrudan seslendiği ifadelerle sınırlandırılmıştır. Metnin yapısı dolayısıyla tekrarlı biçimde kullanılan katılım belirleyicileri, tekrara düşmemek adına az sayıda örnekle sınırlı tutulmuştur.

2.1. Çözümsel Çerçeve

Bu çalışmada Hyland'ın (2005, s. 49) “Kişilerarası Üstsöylem Modeli” temel alınmıştır. Bu model, iki ana ulamdan oluşmaktadır.

Metin boyunca okuyucuyu yönlendirmeye yardımcı olan *bilgi odaklı etkileşimsel* (İng. *interactive*) boyutta yazarın amacı, metni okurun belirli ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde biçimlendirmek ve sınırlamak; yazarın tercih ettiği yorum ve hedefleri yakalayacak argümanlar ortaya koymaktır. Bu boyut, daha çok söylemin düzenlenmesiyle ilgilidir.

Okuyucuyu metne dâhil eden *alıcı odaklı etkileşimsel* (İng. *interactional*) boyutta ise yazarın amacı, görüşlerini açıkça ortaya koymak ve okuyucuların yanıt vermelerine izin vererek onları metne dâhil etmektir. Bu boyutta bir çeşit yazar okur dayanışması vardır.

Tablo 1: Hyland'ın Üstsöylem Modeli¹

Ulam	İşlev	Örnekler
Bilgi odaklı etkileşimli (interactive) boyut	Okura metinde rehberlik eder.	
Mantıksal bağlayıcılar (Transitions)	İki tümce arasındaki ilişkiyi ifade eder.	<i>ek olarak, ama, böylece, ve</i>
Çerçeve belirleyiciler (Frame markers)	Söylem dizilerine, bölümlerine, rollerine atıf yapar.	<i>son olarak, sonuç olarak, amacım</i>
Metniçi belirleyiciler (Endophoric markers)	Metnin diğer bölümlerine atıf yapar.	<i>şağıda bahsedildiği gibi, bkz. Şekil 1, ikinci bölümde</i>
Tanımlayıcılar (Evidentials)	Başka metinlere atıf yapar.	<i>A'ya göre, B'nin ifade ettiği gibi</i>
Açımlayıcılar (Code glosses)	Önerme anlamını detaylandırır.	<i>yani, örneğin, diğer bir deyişle, gibi</i>
Alıcı odaklı etkileşimli (interactional) boyut	Okuru metne katar.	

¹ Hyland'dan akt. Güçlü, 2024b, s. 143.

Kaçınmalar (Hedges)	Açık yorumları kısıtlar.	<i>-ebilir, belki, mümkün, yaklaşık</i>
Vurgulayıcılar (Boosters)	Kesinliği veya yakın ilişkileri vurgular.	<i>Kesinlikle, açık ki..., aslında</i>
Tutum belirleyicileri (Attitude markers)	Yazarın önermeye yaklaşımını ifade eder.	<i>Maalesef, katılıyorum, şartırcı şekilde</i>
Kendinden söz etme(Self mentions)	Yazarlara açık atıf yapar.	<i>ben, biz, bizim</i>
Katılım belirleyicileri (Engagement markers)	Okurla açık ilişkiler kurar.	<i>gördüğünüz gibi, biz, düşünün</i>

Hyland'ın (2005) modeli bu alanda yapılmış birçok çalışmanın teorik arka planını oluşturmuş, *bilgi odaklı etkileşimsel üstsöylem belirleyicileri* ve *alıcı odaklı etkileşimsel üstsöylem belirleyicileri* başlıkları altında yer almak üzere her bir altulam bu çalışmalarda çeşitli yönleriyle detaylandırılmıştır.

Çalışmada ele alınan katılım belirleyicileri, Hyland'ın modelinde alıcı odaklı etkileşimsel üstsöylemin bir altulama olarak sınıflandırılmıştır.

Üstsöylem, temelde *bilgi odaklı etkileşimsel* ve *alıcı odaklı etkileşimsel* olmak üzere iki boyutta ele alınmaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi bilgi odaklı etkileşimsel boyutta yazarın okuyucular hakkında farkındalığı ve metni okuyucuların beklentilerine göre şekillendirmesi söz konusu iken alıcı odaklı etkileşimsel boyutta yazarın iletileri hakkında yorum yapması ve metinlerine okuyucuyu dâhil etmesi söz konusudur (Aydın Öztürk ve İşeri, 2023, s. 423). Çapar ve Turan da (2020, s. 329) alıcı odaklı etkileşimsel üstsöylem belirleyicilerini (*İng. interactional metadiscourse markers*)_yazarın okuyucuyu metin boyunca yönlendirmeye yardımcı olmak için kullandığı ikinci kategori olarak tanımlarlar. Uzun (2001, s. 201) ise etkileşimsel çözümlemenin metnin metin alıcısı tarafından yorumlanış sürecini temel aldığını ve metnin üretilmesiyle yorumlanması arasındaki ilişkinin söylemde yansıtılan görünümüleri üzerinde durulduğunu ifade eder.

Yazar, okuyucunun tepkisini biçimlendirmeye çalışırken alıcı odaklı etkileşimsel üstsöylem kaynaklarını kullanır (Soyşekerci, 2023, s. 70). *Katılım belirleyicileri* de alıcı odaklı etkileşimsel üstsöylemin alt başlıklarından biridir. Katılım belirleyicileri (*İng. engagement markers*), yazarların okuyucularla ilişki kurmaları ve olası itirazlarını tahmin etmeleri için onları söyleme dâhil etmelerinin çeşitli yollarını ifade eder (Hyland, 2005, s. 151). Açık biçimde okura seslenme, onun dikkatini çekme ya da onu söylem katılımcısı olarak metnin içine çekme işlevlerini yerine getiren dilsel birimlerdir (Şen, 2019, s. 79).

Konu üzerine hazırlanan çalışmalardan hareketle katılım belirleyicileri literatürde çeşitli izahlarla yer almaktadır. Bunlar, okuyucuların dikkatini çekmek veya onları söylem katılımcıları olarak dâhil etmek için onlara açıkça hitap eden araçlardır (Hyland, 2005, s. 53). Hyland (2005, s. 54), bu kullanımları okuyucunun dayanışma beklentilerine yönelik olarak zamirleri ve ünlemleri kullanarak okuyucunun tartışmanın bir parçası olması ve hedef kitlenin söylemin içine çekilerek onların belirli yorumlara yönlendirilmesi şeklindeki iki amaçla izah eder.

Kopple'nin üstsöylem modelinde yorumlar okuyucunun önermeye olan yaklaşımına, okuma sürecine, okuyucunun beklentilerine ve yazar-okuyucu ilişkilerine dayalı yorumlarda bulunmayı sağlayan, örtük bir yazar-okuyucu diyalogu kuran araçlar şeklinde tanımlanmıştır (Kopple'den akt. Oflaz Köleci, 2023, s. 57). Katılım belirleyicileri ise metin üreticisinin alıcısı metnin söylemine dâhil etmesine gönderimde bulunan, alıcının dikkatini çektiği, ona doğrudan seslendiği dilsel araçlardır (Şen ve İşeri, 2023, s. 39).

Alıcı odaklı etkileşimsel üstsöylem belirleyicilerinden biri olarak katılım belirleyicilerine literatürdeki akademik yazma ve yabancılara dil öğretimi gibi konularda hazırlanmış çalışmalarda diğer altulamlara kıyasla az rastlandığı görülmektedir. Bu çalışma ise katılım belirleyicilerinin işlevleri, kullanım şekilleri ve sıklığının edebî bir tür ve birincil bir kaynak üzerinden incelenmesini amaçlamaktadır.

3. Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde *Dede Korkut Hikâyelerinde* geçen katılım belirleyicilerinin üstsöylemsel işlevleri yer almaktadır. Buna göre katılım belirleyicisi üstsöylem örnekleri “okuyucu adıları (*İng. reader pronouns*), kişisel notlar (*İng. personal asides*), sorular (*İng. questions*), yönergeler (*İng. directives*)” şeklinde dört başlık altında toplanarak sınıflandırılmış ve konuya ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

3.1. Dede Korkut Hikâyelerinde Katılım Belirleyicileri ve Üstsöylemsel İşlevleri

Dede Korkut Kitabı, sözlü kültürün izlerini taşıyan ve anlatıcı-dinleyici ilişkisinin metne açık biçimde yansıdığı bir eserdir. Yukarıda da değinildiği gibi anlatıcı çeşitli maksatlarla hikâyenin içinde çokça ara söz kullanmıştır. Eserde, bu ara sözler bağlamında işlevine bağlı olarak anlatı boyunca katılım belirleyicisi üstsöylem öğelerine de sıkça rastlanır.

Dede Korkut Kitabı’ndaki ara sözler tamamen sözlü geleneğin malı olan unsurlardır. Bunlar, hikâyenin sürekli bir şekilde güncelleştirildiğini, geleneğin devamı için bu tür anlatım tekniklerine mutlaka ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Böylece hem anlatılan konu canlılığını korumakta hem de kuşaktan kuşağa sürekli yenilenerek aktarılabilir (Türkmen, 2004, s. 160).

Hyland’ın (2005), ağırlıklı olarak akademik söylem çerçevesinde ortaya koyduğu temel etkileşim özelliklerinden istifade edilerek bir sınıflandırma yapmak ve metinde görülen katılım belirleyicilerini şöyle örneklemek mümkündür:

3.1.1. Okuyucu Adıları (İng. Reader Pronouns)

Okuyucu adıları, anlatıcının okuyucuya doğrudan seslenmesinin en temel ifadelerindedir. Şen ve İşeri (2023, s. 39) de ikinci çoğul kişi ve yazarı da kapsayan birinci çoğul kişi kullanımının katılım belirleyicisi olduğunu söyler. *Dede Korkut Hikâyelerinde* “ben (men), biz (miz), sen, siz” sözcükleri sıklıkla kullanılsa da bunlar metinde genellikle bağlamın birer parçasıdır. Sayıları az da olsa “sen” adılı ve yazarı da kapsayan çokluk birinci şahıs kullanımı birer katılım belirleyicisi olarak metinde örneklenmektedir. Ancak bu kullanımlar buldukları bağlama göre ikinci bir işlevle farklı bir başlıklar altında da yer almaktadır.

Sen adının anlatıcı tarafından okuyucuyu / dinleyiciyi söyleme dâhil eden bir işlevle kullanımına bir örnekte rastlanmıştır.

Sen sağ ol hanım, Beyrek Hakka vâsıl oldu. (152a/7) Bir okuyucu adılı olarak *sen* ile birlikte cümlenin aynı zamanda bir yönerge içerdiği ve bu başlık altında da değerlendirilebileceği görülmektedir.

Öte yandan -AlUm eki de metinde yazarın okuyucuyla diyalogu içinde sıkça kullanılır. Güçlü (2024b, s. 143) kişi eklerini de dâhil ettiği birinci çokluk kişi biçimlerinin bir alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem ulamı olan kendinden söz etme belirleyicisi olduğunu ve bunların metin

üreticisinin kendisini ürettiği metin içinde konumlandırması ve açıkça kodlamasıyla yazarın okurla doğrudan etkileşime girmesini sağladığını ifade etmektedir.

Metinde çok kez yer alan “görelüm hanum ne soylamış / soylar” (8a/7, 13b/13, 29b/7 vd.) ifadesinde temel olarak yönerge amacı bulunsa da buradaki çokluk birinci şahıs çekimi aynı zamanda okuyucuyu da kapsayan, yazarın alanına ve metne dâhil eden bir kullanımdır.

3.1.2. Kişisel Notlar (İng. Personal asides)

Kişisel notlar, söylenenler hakkında bir yorum sunmak için tartışmayı kısaca kesintiye uğratar. Bu tür yorumlar genellikle söylemin önermesel gelişiminden ziyade ilişkiye daha fazla katkıda bulunduğu için önemli bir okuyucu odaklı stratejidir (Hyland, 2005, s. 152).

Metinde bu tür katılım belirleyicileri, ortak kültürel unsurlardan biri olan atasözleri ile örneklendirilmektedir. Aynı zamanda bu kullanımların amacının daha çok alıcıyla bir ilişki kurmak ve alıcının diyaloga dâhil edilmesi olduğu göz önüne alındığında hitaplar da bu ilişkinin başlatıcısı olarak bir kişisel not şeklinde değerlendirilebilir.

3.1.2.1. Hitap Biçimindeki İfadeler

Bir anlatıcı anlatımını gerçekleştirdiği ortamın, özellikle de dinleyicilerin durumuna göre anlatımın içeriğini değiştirebileceği gibi, anlatımın sunum şeklinde de bazı değişikliklere gidebilir. Örnek olarak, dinleyici kitlesine -bu kitlenin sosyal ve kültürel durumuna uygun olarak- farklı hitaplarla seslenebilir (Kızılözen ve Kızılözen, 2017, s. 32). *Dede Korkut Hikâyelerinde* anlatıcının dinleyiciye sıklıkla seslendiği, bunu yaparken de en çok “hanum / hanum hey” (4b/1, 7a/1, 19b/10 vd.) ifadesine başvurduğu görülmektedir.

Bekki (2015, s. 21), metinde sıkça geçen “hanum hey” şeklindeki hitapların *Dede Korkut Kitabı*’nın yazıya sonradan geçirilmesi konusunda temel dayanak olduğunu ve boyların bir hanın huzurunda icra edildiği yönündeki tespitlere kaynaklık ettiğini ifade etmektedir.

Kızılözen ve Kızılözen (2017, s. 32) “hanım hey” ifadesinin başlangıç kalıbı olarak altı, bitiş kalıbı olarak on bir boyda kullanıldığını ifade etmektedirler. Ayrıca tespit edilen katılım belirleyicileri arasında en sık örneklenen kullanımlardan biridir. Metinde geçen kullanımlardan birkaçı şu şekildedir:

Üç otuz on yaşuñuz tolsun! Hağ size yaman getürmesün! Devletüñüz pâyende olsun, hanum hey! (4a/13)

Hanum hey! Bir gün Ulaş oğlı Kazan Beg yerinden tırmuşıdı. (63a/9)

Meger hanum, Tırabuzan Teküri begler begi olan Han Kazana bir şahin göndermişıdı. (138a/1)

Bir diğer seslenme sözcüğü ise “şulñanum”dur. Çoklukla bağlayıcı bir ifade ile birlikte kullanıldığı görülmektedir.

Bedeñ atın ökçeledi, ol tarafa yöridi. Meger şulñanum, oğlan ol arada yıkılmışıdı. (15a/8)

Bu mağalda şulñanum, Şalur Kazanılam Karaca Çoban çapar yetdi. (30a/9)

Yukarıdaki örnekler, metinde oldukça sık görülen kullanımlardır. Metnin bütünü göz önüne alındığında bu ifadelerin sistematik bir biçimde kullanıldığı, ifadelerin çok çeşitli

olmadığı ve tercih edilen hitaplar yönünden anlatıcı-dinleyici ilişkisinin yanı sıra bir saygı anlamı taşıdığı görülmektedir.

3.1.2.2. Ortak Kültürel Değer Taşıyan İfadeler

Anlatıcının okura doğrudan seslenmesi yukarıdaki örneklerde olduğu gibi bir sözcük ya da kısa sözcük grupları ile sınırlı değildir. Anlatıcı okuru anlatıma dâhil ederken içerik yönünden bağlama hizmet etmeyen kullanımlarla sınırlı kalmaz. Katılım belirleyicileri yazar ve okur arasında bir ilişki kurulması çerçevesinde ele alındığı takdirde ortak kültürel değerler de bu ilişkinin bir unsuru olarak ortaya çıkar. Atasözleri de bu değerlerden biridir. Burada katılım belirleyicisi bir uyarıcı olmanın ötesinde yorum niteliği de taşır. Alıcı atasözü ile birlikte anlatıcının tavrına dair fikir sahibi de olur.

Ara sözün ikinci bir kategorisi esas itibarıyla; atasözü, fıkra, efsane, halk şiiri ve yazılı ve sözlü kaynaklardan alıntılar gibi, geleneksel halk bilgisi türlerinin icra içine dâhil edilmesinden oluşur. Ara sözün bu kategorisinde anlatıcı, doğrudan doğruya kendi duygularını, fikirlerini, değerlerini ve yorumlarını açığa vurmaz. Fakat bu duyguları kendi cümlelerinin ifade etmesi yerine, geleneksel bir türün ifade etmesine bırakır (Başgöz, 2001, s. 89).

Metinde “At ayağı külük, ozan dili çevük olur.” sözü beş yerde geçmekte ve hiçbirinde de bağlamın bir parçası olarak yer almamaktadır. Anlatıcı bu cümle ile bir önceki söze kadar içinde bulunduğu bağlamdan uzaklaşarak doğrudan alıcıya seslenmekte ve akabinde tekrar bağlama dönmektedir. Bu cümle ile anlatıcı okuruna bir yeni bilginin haberini vermekte, bunu yaparken de ortak bir kültürel unsurdan yararlanmaktadır.

Oğlanı hekimlere ısmarlayup Dirse Handan şakladılar. At ayağı külük, ozan dili çevük olur. Hanum oğlanun kırk günde yarası oñaldı, şapaşagı oldı. (16b/6)

Getürdiler, toñuz tamına habse şaldılar. At ayağı külük, ozan dili çevük olur. Kazanuñ ölüsini dirisini kimse bilmedi. (142b/12)

Atasözlerinin yanı sıra açıklama niteliğindeki toplumsal kabulleri de bu başlık altında örneklemek mümkündür:

Çapa baksa çalımlu, çalkara kuş erdemlü gir güzel yahşı yigit oldı. Ol zamanda bir oğlan baş kesmese, kan dökmese ad komazlardı. Bay Böre Begün oğlı atlandı, ava çıkdı, av avlariken babasınıñ tavlasi üzerine geldi. (37a/6)

Anlatıcının bir kültürün atasözlerini, destansı unsurlarını ve toplumsal kabullerini metne kendinden eklemeler şeklinde dâhil etmesi son derece önemlidir. Bu, anlatıcının sadece metinle ilişkisini ortaya koymakla kalmaz aynı zamanda anlatıcının aktardığı sözlü ürünün ve kültürün bir parçası olduğunun da göstergesidir.

3.1.3. Sorular (İng. Questions)

Sorular ilgi uyandırır ve okuyucuyu yazarla eşit bir kişi olarak konuyu keşfetmeye, merakını paylaşmaya ve argümanın nereye varacağını takip etmeye teşvik eder (Hyland, 2005, s. 153)

Metinde anlatıcı yer yer karşısındakine yanıt beklemeyen retorik sorular yöneltir.

3.1.3.1. Retorik Soru Biçimindeki İfadeler

Sorular ve emirler, talep ettikleri yanıtı uyandırmadıkları takdirde genellikle iletişimsel olarak başarısız olur. Ancak yazılı bir metinde okuyucudan yanıt almak kolay değildir. Bu sorunu aşmanın bir yolu metni istenen yanıt verilmiş gibi sürdürmektir (Thompson, 2001, s. 60).

Dede Korkut Hikâyelerinde çoğunluğu bağlama ait olmak kaydıyla soru ifadelerine, bilhassa da “ne” soru zamirine oldukça fazla rastlanır. Ancak anlatıcının doğrudan okuyucuya seslendiği sorular da örneklenir. Anlatıcı bu soruları hemen akabinde kendi yanıtlar ve alıcıdan yanıt beklemez. Burada amaç alıcının dikkatini uyandırmak ve alıcıyı metnin bir parçası hâline getirmektir. Dolayısıyla bu soruların içerik yönünden bir değeri yoktur.

Bu maħalda kalın Oğuz begleri yétđi. Ğanum görelüm kimler yetđi. (31b/9)

Bamsı Beyrek birini kova gétđi, kova kova bir yere geldi, ne gördi şulğanum? Gördi: Gök çayırúñ üzerine bir kırmızı otağ dikmiş. (40a/4)

Görür müsün neler oldu? Kalkubanı Ğan Bayındır yerinden tırmuş. (8a/12)

Bu tür soruların yanıt beklemediği ve bağlamın dışında bir amaçla kullanıldığı açıktır. Yukarıdaki örneklerden hareketle anlatıcının bu ifadelerle dinleyicinin ilgisini ve merakını canlı tutma, anlatımın sıradanlığını bozma gibi işlevler yüklediği söylenebilir.

3.1.4. Yönergeler (İng. Directives)

Yönergeler, okuyucuyu bir eylem gerçekleştirmeye veya olayları yazarın belirlediği şekilde görmeye yöneltir (Hyland, 2005, s. 154).

3.1.4.1. Ortak Gözlem Oluşturan İfadeler

Hedef kitleyi retorik olarak konumlandırmayı ve metnin içine çekmeyi yazar çoğunlukla sorular, yönergeler (çoğunlukla emir kipleri ve yükümlülük kipleri ile) ve paylaşılan bilgiye göndermeler yoluyla gerçekleştirir (Hyland, 2005, s. 54).

Dede Korkut Hikâyelerinde anlatıcı, aktardığı önermeden uzaklaşıp okuyucuya seslendiği çoğu yerde “görmek” fiilini çokluk birinci şahıs çekimi ile kullanmıştır. Anlatıcı sürekli bir aktarım durumunda olduğu için yer yer bu ifadeyi ardışık olarak da kullanabilmektedir. Bu da yalnızca alıcının anlatıcıyla ortak bir alanda buluşmasını sağlamakla kalmaz metnin akıcılığı yönünden bir ahenk de oluşturur. Aynı zamanda sağladığı birliktelik duygusu, alıcıyı söyleme dâhil ederken yakınlık duygusu kurmasına da yarar. Bu türdeki kullanımlar, metinde sayısı en fazla olan katılım belirleyicileridir. Bunlardan birkaçı şöyle örneklenebilir:

Hak size yaman getürmesün! Devletüñüz pâyende olsun, Ğanum hey! Dede Korkut soylamış, görelüm Ğanum ne soylamış. (4b/1)

Dede Korkut soylamış, görelüm Ğanum ne soylamış. (4b/2)

Dede Korkut gene soylamış, görelüm Ğanum ne soylamış. (4b/12)

Bu maħalda kalın Oğuz begleri yétđi. Ğanum görelüm kimler yetđi. (31b/9)

Beyrek dahı bunu öğmiş. Görelüm Ğanum nece öğmiş. (51b/5)

Çal kılıcun ağam Kazan yétđüm, dedit. Anuñ ardınca görelüm kimler yétđi. (77a/8)

Anlatıcının dinleyiciye yönelik dahlinin bir başka örneği olan bu kullanımlar metinde en sık örneklenen katılım belirleyicilerindedir. Anlatıcı ile dinleyici arasında bir ortaklık oluştururken bir diğer üstsöylem altulamı olan kendinden bahsetme biçimlerinden yararlanması yönüyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Burada belirleyici olan unsur bir sözcük ya da cümleden ziyade -AlUm biçimbirimidir.

3.1.4.2. Beklenti Oluşturan İfadeler

Metinde örneklenen bir diğer katılım belirleyicisi ise dua, beddua ve temenni niteliği taşımaktadır.

Eserin giriş bölümünde, anlatıcının dua anlamı taşıyan sözlerle sıklıkla metnin dışına çıktığı görülmektedir.

Devletsüz oğul şerrinden Allāh saklasun hanum sizi! (4a/3)

Üç otuz on yaşuñuz ʔolsun! Hak size yaman getürmesün! Devletünüz pāyende olsun, hanum hey! (4b/1)

Olumsuz beklenti oluşturan bir beddua olarak “iflah olmasın, iyi gün görmesin” anlamındaki “yarımasun yarçımasun” anlatıcı tarafından hikâyeye eklenmiştir.

Bu yañadan daha bāzirgānlar gelübeni [Pasinuñ] Kara Dervend ağzına ʔonmuşlardı. Yarımasun yarçımasun Evnük ʔal’asınuñ kāfirleri bunları cāsūsladı. (37a/11)

Metinde temenni niteliğinde yer alan bir diğer ifade ise “sağ ol” (sağlıkla yaşa) kalıbıdır. Dört yerde bağlamın içinde kullanılırken bir örnekte anlatıcı doğrudan alıcıya seslenmekte, “sen” zamiri ile alıcıyı işaret etmektedir.

Sen sağ ol hanum, Beyrek Haḫka vāşıl oldı. (152a/7)

“Yom vēr-” (hayır dua etmek) sözü metinde bağlam dışında bir kullanımla sekiz defa örneklenmektedir.

Yom vēreyin hanum: [Yêrlü] ʔara ʔağların yıkılmasun! (63a/2)

Eserin sonunda anlatıcının doğrudan muhatabına seslendiği bir bölüm yer almaktadır. Bu bölüm bir beklenti ile başlar ve hitap ile biter:

Yom vēreyin hanum:

Ölüm vakti geldüğünde arı ĩmāndan ayırmasun!

Ağ pürçekli

Anañ yègri behişt olsun!

Ag alnuñda bēş kelime du’ā kılduḫ, ʔabül olsun!

Āmīn āmīn! dēyenler dīdār görsün!

Yıḫışdursun, dürişdürsün!

Günāhunuzu Muḫammed Muştafaya baḫışlasın!

Ḥanum hey! Temmet. (154a/12-13, 154b/1-9)

Anlatıcı gerek bağlamın getirdiği ihtiyaçla gerekse de ifadenin yeri dolayısıyla yer yer dua, beddua veya temenni niteliği taşıyan cümlelere başvurmuştur. Dua ve beddua, ölümden bahsederken ömür dilemesi, kafirlerden bahsederken onları bir ceza ile anması ile örneklenebilir.

Bir diğer husus ise anlatıcının dua niteliğindeki ifadelerle metnin başında da sonunda da başvurmuş olmasıdır. Öte yandan hikâyelerin sonunda da “Yom véreyin hanum” kalıbıyla başlayan kesitler yer almaktadır. Bunlar da bir bakıma bugün yazılı olarak ulaştığımız metnin anlatılagelen, sözlü bir doğallık içinde başlayıp son bulmasının ve sözlü kültürün izleridir.

4. Sonuç

Kurgusal metinler, gerek sözlü edebiyatın doğal bir eseri olsun gerekse de yazarı ve kaleme alınışı belli bir eser olsun, doğrudan okuyucuyu hedeflediği için okuyucuyu yönlendiren ya da okuyucuya sorumluluk yükleyen ifadeler içerir. *Dede Korkut Hikâyelerinin* de alıcı odaklı etkileşimsel boyutlu üstsöylem örneklerini bünyesinde barındırdığı görülmektedir.

Çalışmada *Dede Korkut Hikâyelerinin* Dresden nüshası üzerinden tarama yoluyla tespit edilen katılım belirleyicisi üstsöylem örnekleri incelenmiştir. Metinde geçen katılım belirleyicileri temeli Hyland’ın stratejilerine dayanan dört başlık ile sınıflandırılmıştır. Bunlar *okuyucu adlları, hitaplar ve ortak kültürel ifadelerden oluşan kişisel notlar, retorik soru biçimindeki ifadeler, ortak gözlem ve beklenti oluşturan yönergelerdir*. Buna göre eserde okuyucu adlları katılım belirleyicisi olarak bir kere örneklenirken en sık görülen katılım belirleyicileri ortak gözlem oluşturan yönergelerdir. Bu ifadeler çokluk birinci şahıs ile çekimlenen “görelüm hanum ne soylamış” kullanımlarıdır. Sıklık bakımından yönergeleri hitaplar takip eder. Farklı hitaplar olmakla birlikte ağırlık “hanum / hanum hey” kullanımındadır.

Hitaplar, sayıca çok ve başvuru yönünden sistematiktir. Bu da metin içinde anlamsal çeşitliliğin yanında bir ahenk unsuru olmasını da sağlamaktadır. İçerik yönünden ise metinde geçen hitaplar daima saygı içeren ve yücelten ifadeler şeklinde kullanılmaktadır.

Bir diğer katılım belirleyicisi, ortak kültürel değerlere dayanmaktadır. Bu yönüyle eserde anlatıcının hikâyesini destekleyen ve somutlaştıran atasözlerinden ve Türk toplumunun ortak kabulü olan destansı unsurlardan yararlanarak anlatımını zenginleştirdiği görülmektedir. *Dede Korkut Hikâyelerine* bakıldığında sözlü kültürün ve o kültürün temeli ve taşıyıcısı olan halkın anlatılarında daima halk unsurları da yer alır. Ancak eserdeki katılım belirleyicisi durumundaki ifadeler arasında bu türlü kültür söz varlığına sık rastlanmamaktadır.

Anlatıcı, zaman zaman yanıt istemeyen soru cümlelerine de başvurarak alıcıyı dikkat yönünden metne dâhil etmiştir. Retorik soru biçimindeki bu ifadelerin içerik yönünden bir değer taşımadığı ve akabinde anlatıcı tarafından yanıtlandığı görülmektedir. Bu tür kullanımların üstlendiği bir diğer işlev ise anlatımı tekdüzelikten kurtarmaktır.

Anlatıcıyı hikâyenin dışına taşıyan bir diğer kullanım ise yönergelerdir. Bu tür kullanımların işlevlerinden biri dinleyiciyi ortak gözlem yapmaya davet etmektedir. Metinde sıklıkla karşılaşılan “görelüm” yapısı dinleyiciyi anlatıcı ile buluştururken üstsöylemin bir başka altulamı olan kendinden söz etmenin ekli bir biçiminden istifade eder.

Yönergelerin bir başka kullanımı ise anlatıcının gerek metin içinde gerekse metin başında ve sonunda alıcıya yönelik dua, beddua ve temenni niteliğinde sözler sarf etmesidir. Bunların metinde bahsi geçen kahramanlardan bağımsız olarak alıcıya yönelik sarf edildiği açıktır. Bu tür ifadelerin temelinde iki sebep olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki anlatının başında ve sonunda yer alan ve anlatıcı-dinleyici ilişkisi kuran ifadelerin sözlü kültür geleneği olarak kendisini göstermesidir. Bir diğeri ise anlatıcının kişisel bakış açısıyla ilgilidir.

Anlatıcının belli kavramlar karşısında kayıtsız kalamaması, bahsi geçen kişiyi bir suç karşısında cezadan bahsederek yermek ya da ölüm karşısında kalanlara ömür dileyerek yüceltmek maksadıyla eklediği ifadelerle de rastlanmaktadır.

Kısaca anlatıcının herhangi bir üstsöylem belirleyicisine başvurması sebepsiz değildir. Anlatıcı olay akışı içerisinde yer yer dinleyiciyi / okuyucuyu canlı tutmak, merak duygusunu muhafaza etmek niyetiyle alıcıya seslenerek alıcıyı metin süreçlerine dâhil etmektedir. Bu tür kullanımların fazlaca, ardışık ve düzenli olarak kullanılması *Dede Korkut Hikâyelerinin* başlangıçta sözlü kültür ürünü olmasının hem göstergesi hem de doğal bir sonucudur.

Beyanlar

Telif Hakkı Beyanı: CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destekleyen Kuruluşlar: Çalışmada destekleyen kuruluşlar bulunmamaktadır.

Etik Onay ve Katılımcı Onayı: Çalışma, etik onay ve katılımcı onayı gerektirmemektedir.

İntihal Beyanı: Bu makale intihal programıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

YZ Araçlarının Kullanımı: Yazar, bu makalenin oluşturulmasında Yapay Zekâ (YZ) araçlarını kullanmadığını beyan etmektedir.

Kaynaklar

- Ädel, A. ve Mauranen A. (2010). Metadiscourse: diverse and divided perspectives. *Nordic Journal of English Studies*, 9(2), 1-11. <https://doi.org/10.35360/njes.215>
- Akbaş, E. ve Hatipoğlu, Ç. (2018). Metadiscourse variations across academic genres: rhetorical preferences in textual and interpersonal markers. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 18(4), 767-775. <http://dx.doi.org/10.12738/estp.2018.4.0001>
- Algı, S. (2012). *Hedges and boosters in L1 and L2 argumentative paragraphs: implications for teaching L2 academic writing*. (Tez No. 321188) [Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Aydın Öztürk, E. ve İşeri, K. (2023). Bilimsel makale özet metinlerinde üstsöylemsel adlar. *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 56, 421-434. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1258258>
- Aydın, E. (2023). *Türkçe akademik metinlerde üstsöylemsel adlar*. (Tez No. 841012) [Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi-İzmir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Başgöz, İ. (2001). Sözlü anlatımda ara söz: Türk hikâye anlatıcılarının şahsi değerlendirmelerine ait bir durum incelemesi. (çev. Metin Ekici), *Millî Folklor*, 50, 86-104. <https://www.millifolklozdergisi.com/PdfViewer.aspx?Sayi=50&Sayfa=83>
- Bekki, S. (2015). *Dedem Korkut Kitabı bibliyografyası üzerine bir deneme (Türkiye'deki yayınlar 1916-2013)*. Berikan.
- Bekki, S. (2016). *Dedem Korkut Kitabı araştırmaları*. Manas.

- Bozkurt, F. (2021). Risâletü'n-Nushiyye’de bir üstsöylem ögesi olarak kendinden söz etme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı*, 23, 226- 243. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.991224>
- Çapar, M ve Turan, Ü. D. (2020). Interactional metadiscourse in research articles written by Turkish and native speakers. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 10(1), 324-358. <https://doi.org/10.18039/ajesi.682042>
- Dağ Tarcan, Ö. (2017). Türkçe bilimsel metinlerde etkileşimli üstsöylem belirleyicileri. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 176-184. https://doi.org/10.1501/sbeder_0000000144
- Dağ Tarcan, Ö. (2019). *Sosyal bilimler alanında yazılan Türkçe bilimsel metinlerde kullanılan üstsöylem belirleyicileri*. (Tez No. 558309) [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Dağlı, A. (2023). *Halk hikâyelerinde ara sözcü (ara söz) sistematığı*. Paradigma.
- Ergin, M. [Haz.] (2004). *Dede Korkut Kitabı I*. Türk Dil Kurumu.
- Güçlü, R. (2022). *A diachronic and gender-based analysis of Turkish MA theses: The use of metadiscourse markers*. (Tez No. 707702) [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Güçlü, R. (2024a). Hedging and boosting in Turkish MA theses’ conclusions. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi*, 20(1), 17-54. <https://izlik.org/JA82FY93KM>
- Güçlü, R. (2024b). Yabancılara Türkçe öğretimi ders kitaplarında “ben” ve “biz”: bir üstsöylem çözümlemesinde kültürel yansımalar. *Türkbilig*, 2024(48), 141-176. <https://doi.org/10.59257/turkbilig.1451198>
- Güçlü, R. (2025) The use of metadiscourse markers in L2 Turkish opinion texts by native Albanian students. *Uluslararası Türkçe Öğretimi Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 288-316. <https://izlik.org/JA49JW94PN>
- Güçlü, R. ve Önem, E. E. (2025). The use of metadiscourse in Turkish EFL learners’ L1 and L2 argumentative essays. *Integration of Education*, 29(3), 573-594. <https://doi.org/10.15507/1991-9468.029.202503.573-594>
- Güçlü, R. ve Özyıldırım, I. (2025). A diachronic corpus analysis of interactive and interactional markers in Turkish MA theses’ conclusions. *Turkish Studies - Educational Sciences*, 20(1), 35-52. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.78495>
- Hyland, K. (2005). *Metadiscourse: exploring interaction in writing*. Continuum.
- Hyland, K. ve Jiang, F. K. (2022). Metadiscourse: the evolution of an approach to texts. *Text & Talk*, 44(3), 411-433. <https://doi.org/10.1515/text-2021-0156>
- Kaçalın, M. S. (2017). *Oğuzların diliyle Dedem Korkudun Kitabı*. TDK.
- Karaz, E. (2024). *8.sınıf öğrencilerinin ürettiği tartışma metinlerinde vurgulayıcı ve kaçınınsama üstsöylem belirleyicileri*. (Tez No. 880443) [Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi-Mersin]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kaya, D. (2013). *Âşık Şenlik’in Sevdakâr ile Gülenaz Hanım hikâyesi*. Vilayet.

- Kaya, F. (2019). *Üstsöylem belirtecilerinin doğrudan öğretiminin öğrencilerin yazma yeterliliklerine etkisi ve öğrencilerin süreç hakkındaki görüşleri*. (Tez No. 560701) [Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi-Adana]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kızılözen, C. ve Kızılözen, G. (2017). Dedem Korkut Kitabı'nın yazıldığı gibi okunması ve sözlü formül kuramı. *Folklor/Edebiyat*, 23(92), 29-39. <https://izlik.org/JA46XF63YJ>
- Koroğlu, Z. (2017). *Ana dili İngilizce olan ve olmayanların yüksek lisans ve doktora tezlerindeki üstsöylemsel etkileşim: bağlaçların durumu*. (Tez No. 485633) [Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi-Adana]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kurudayıoğlu, M. ve Çimen, L. (2020). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin akademik yazılarında etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin kullanımı. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 16(31), 3899-3923. <https://doi.org/10.26466/opus.771950>
- Oflaz Köleci, E. (2022). *Türkçe bilimsel metinlerde tanıtıcılık sunumları ve üstsöylem ilişkisi*. (Tez No. 847757) [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Onder Ozdemir, N. ve Longo, B. (2013). Metadiscourse use in thesis abstracts: a cross-cultural study. *procedia-social and behavioral sciences*, 141, 59-63. <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.05.011>
- Önel, M. A. (2020). *Türkçe eğitimi alanında yapılmış yüksek lisans tezlerinde kişilerarası üstsöylem belirleyicilerinin betimlenmesi*. (Tez No. 640869) [Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi-Mersin]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Özçelik, S. [Haz.] (2022). *Dede Korkut (Dresden Nüshası metin dizin)*. TDK.
- Sarı, İ. (2020). Dede Korkut Kitabı'nda söylem belirleyiciler. *Bilgi*, 93, 29-52. <https://doi.org/10.12995/bilgi.9302>
- Soyşekerci, G. (2023). *Üstsöylem belirleyicilerinin farklı metin türlerinde görünüşleri*. (Tez No. 841013) [Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi-İzmir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Soyşekerci, G., Aydın Öztürk, E ve İşeri, K. (2022). Lisansüstü tezlerin sonuç bölümlerinde üstsöylem belirleyicileri. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 766-794. <https://doi.org/10.32321/cutad.1104308>
- Şen, E. (2019). *Bilimsel makale özetlerinde üstsöylem belirleyicilerinin incelenmesi*. (Tez No. 608886) [Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi-İzmir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Şen, E. (2020). Makale özetlerinde “ben” ve “biz”: bir üstsöylem çözümlemesi. *International Journal of Language Academy*, 8(1), 62-72. <https://doi.org/10.29228/ijla.39695>
- Şen, E. (2021). Üstsöylem: tanım, modeller, çözümlemeler çerçevesinde bir değerlendirme. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 8, 275-299. <https://doi.org/10.46250/kulturder.863659>
- Şen, E. ve İşeri K. (2023). Makale özetleri ve alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri. *TDEA Belleten*, 75, 33-60. <https://doi.org/10.32925/tday.2023.94>

- Şimşek, R. ve Teymur, E. (2023). Akademik Türkçe içeriklerinde üstsöylem belirleyicilerin görünüşleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 393-403. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.1325683>
- Tarcan, Ö. (2019). *Sosyal bilimler alanında Türkçe yazılan bilimsel metinlerde kullanılan üstsöylem belirleyicileri*. (Tez No. 558309) Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi - Ankara. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Thompson, G. (2001). Interaction in academic writing: learning to argue with the reader. *Applied Linguistics*, 22(1), 58-78. <https://doi.org/10.1093/applin/22.1.58>
- Türkmen, F. (2004). Dede Korkut Hikayelerinde ara sözler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 46(1998/1), 153-160. <https://tdkbellekten.gov.tr/tam-metin-pdf/590/tur>
- Uzun, L. (2001). Bilimsel metne özgü önbiçimlenişler ve bilimsel metin yazma edimi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12, 197-204. <https://izlik.org/JA93GF33TF>
- Üstüenalp, İ. ve Yılmaz, E. (2022). Analyzing nouns and verbs marked with self-mention suffixes in graduate theses. *Journal of Language Education and Research*, 8(2), 437-455. <https://doi.org/10.31464/jlere.1132280>
- Yaşar, O. (2024). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi dil setlerinde üstsöylem belirleyicileri*. (Tez No. 927753) [Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi-Kocaeli. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yuvayapan, F. (2018). *Etkileşimsel üstsöylem öğelerinin yazar duruşunu sağlamadaki pragmatik rolü: doktora tezlerinden oluşan diller arası bir çalışma*. (Tez No. 491029) [Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi-Kayseri]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Extended Abstract

The narrator employs metadiscourse to strengthen the narrative structure in storytelling. Metadiscourse is broadly classified into two main categories: interactive metadiscourse markers and interactional metadiscourse markers.

Engagement markers typically represent a connection formed between the writer and the reader. While these markers are prevalent in various texts, the present study specifically examines their role in the *Dede Korkut Stories*. This study focuses on expressions that strengthen the narrative through the narrator's address to the reader / listener in this corpus.

One of the primary functions of engagement markers is to persuade the reader. For this reason, they have been studied in academic genres, including articles, textbooks, and theses. In addition, metadiscourse also serves the purpose of involving the reader in the discourse and incorporating them into the text. Although metadiscourse is mainly studied in academic writing, it can also be examined in fictional texts.

The work examined in this study is the *Dede Korkut Stories*, one of the essential linguistic legacies of the Turkish language. Examples of discourse markers that determine engagement in the corpus were identified using a textual analysis. These instances are classified according to their functions and indicated in parentheses alongside the relevant sentences, with page and line references. The study adopts Hyland's (2005) model as its analytical framework. Hyland's (2005, p. 49) classification can be summarized as follows. Hyland (2005) distinguishes between interactive and interactional dimensions of metadiscourse, where the former organizes discourse and the latter involves the reader in meaning construction.

As one of the reader-oriented interactional metadiscourse markers, engagement markers are relatively underexplored in studies on topics such as academic writing and language teaching to foreigners in the literature, compared with other types of discourse markers. There are several subheadings in this class. These subcategories will be examined in detail, in this study through the *Dede Korkut Stories*.

The primary function of engagement markers is to construct and maintain a transparent relationship between the reader and the authorial voice. These markers serve as linguistic cues that signal the narrator's presence and their expectations of the audience. In the context of the *Dede Korkut Stories*, such usages are not merely stylistic choices but essential rhetorical tools that facilitate the oral-performative nature of the narrative.

Based on the textual analysis of the *Dede Korkut Stories*, a four-fold classification has been developed for these usages. The first category identified in this classification encompasses various forms of address. The corpus yields numerous instances of the expressions “hanım” and “hanım hey.” In addition, other words of address have been sampled.

The second group consists of rhetorical questions. This is because their function is not to elicit genuine responses but to maintain the reader’s attention. In the *Dede Korkut Stories*, the verb ‘to see’ (görmek) frequently appears in the first-person plural form in most places where the narrator departs from the proposition conveyed and addresses the reader. Here, the author aims to position the recipient rhetorically. The use of “görelüm” in the text serves to align the author and the reader together. These markers reflect shared perception between narrator and audience.

Another type consists of markers that carry shared cultural values. Although not as numerous as those mentioned above, the narrator also employs markers that convey shared cultural values. Within the text, the narrator employs proverbs appropriate to the event being narrated.

Another function of these devices, which position the narrator outside the narrative frame, is the use of evaluative expressions such as praise, curses, and good wishes directed at the audience, occurring both within the narrative and at its boundaries (i.e., at the beginning and the end). In addition, the narrator at times condemns individuals for wrongdoing through references to punishment, while in other instances honours those facing death by expressing wishes for longevity.

Finally, expressions that create expectations are also found. In some places, the narrator addresses the reader directly, using expressions that are like prayers. This contributes to the construction of a strong rapport between the narrator and the reader.

As a result, fictional texts, whether they are natural products of oral literature or works with a known author and composition, contain expressions that guide the reader or impose responsibility on them, as they are directly aimed at the reader. The analysis suggests that the *Dede Korkut Stories* frequently contain examples of reader-oriented interactional metadiscourse. The findings suggest that the aforementioned engagement markers are predominantly employed in the form of directives. Furthermore, the narrative integrates rhetorical questions, proverbs, and expressions of shared cultural values, alongside the frequent use of the first-person plural form. By addressing the reader within the flow of events, the narrator sustains curiosity and actively involves the audience in the textual processes.

The narrator’s recourse to any metadiscourse marker is far from arbitrary. Within the flow of the narrative, the narrator addresses the recipient to keep the listener / reader engaged and to sustain a sense of curiosity, thereby involving the audience in the textual processes. The frequent, successive, and systematic use of such devices serves as both an indicator and a natural consequence of the *Book of Dede Korkut*’s origins as a product of oral culture.